

non credunt illum esse damnatum, vel certe nihil firmiter credunt, et tanquam athei sunt. Sæpe etiam directam apostasiam committunt a religione christiana, nam Christo renunciant et ejus sacramentis; contra quæ, alia sacrilegia committunt, dum aliquibus cæremoniis etiam characterem a se abraderent, si possent; vel certe in eo etiam hæretici sunt, quod putant illum deleri posse. Unde fit etiam ut plures blasphemias proferant, quæ omnia latius prosequuntur, qui de his rebus fusius scripserunt: hæc vero instituto nostro sufficiunt.

12. *In his maleficiis gravissima injustitie committuntur.* — Solum addimus, in his maleficiis committi solere gravissimam injustitiam contra salutem et vitam hominum, et alia temporalia damna eis faciendo, vel occidendo animalia, segetes destruendo, et similia. Quæ cum fiunt, certum est, etiamsi opera dæmonis fiant, ipsos maleficos ad restitutionem obligari. Ratio est clara, quia, qui causam damni dat, damnum fecisse censetur; isti autem malefici seu venefici sunt causa horum nocuorum, etsi opera dæmonis tanquam ministri utantur; tenentur ergo restituere. Sicut qui per assassinos alium occidit, vel ejus res dilapidat, ad restitutionem tenetur. Accedit, quod isti malefici aliquo modo proxime cooperantur, moraliter loquendo, ad hæc damna, quia adhibent signa, quibus positus, dæmon nocuorum infert, alias non illaturus. Unde, licet dæmon possit dici quasi minister hominis, qui illum ad maleficium faciendum veluti conduxit, mediante pacto cum illo inito, tamen ipse homo est veluti instrumentum dæmonis ad illud damnum perpetrandum; quia est veluti causa moralis exhibens signum, sine quo dæmon non operaretur; ergo sine ulla dubitatione ad restitutionem omnium damnorum tenetur. Unde recte intulit Petr. Binsfeld., dicto libro, Prælud. 13, juxta quamdam doctrinam Navarri, in Man., capite 15, numero 25, hanc obligationem non extinguere, etiamsi maleficus corporaliter puniatur; nam per illam pœnam satisficit reipublicæ, et justitiæ legali, non parti læsæ, nec justitiæ commutativæ. Et ideo si talis maleficus bona reliquit, quæ ad hæredes transierunt, illi tenentur ad restitutionem, juxta capit. *In litteris*, de Raptoribus, etc., et capite ultim. de Sepult. Si vero ad fiscum pervenerunt, fiscus tenetur prius damna illata restituere, juxta leg. *Non possunt*, et leg. *In summa*, ff. de Jur. fisci, ubi optima ratio

redditur, quia quæ æri alieno obnoxia sunt, in bonis defuncti non computantur. Sed hæc aliis debitis communia sunt. Solum hic adnotamus nihil esse in hoc delicto speciale, quod hos maleficos vel bona eorum ab hoc debito excuset.

13. *Prædicta crimina communia sunt superstitioni, sive committatur per pactum tacitum, sive per expressum.* — Atque hæc omnia fere communia sunt huic superstitioni, sive per expressum pactum, sive per tacitum committatur, quamvis multo clariora sunt, quando pactum est explicitum. Nam si solum sit implicitum, non possunt formaliter committi illa delicta, seu circumstantiæ, quæ directe et formaliter respiciunt ipsam personam dæmonis, ut sunt vota ei offerre, vel oblationes, vel obsequia, et similia. Nihilominus hæc aliquo modo participantur, saltem propter morale periculum perveniendi ad illa, et ita pro ratione periculi major vel minor erit participatio talium deformitatum. Substantialis autem malitia (ut sic dicam), quæ est superstitionis, formaliter semper inest, quia ad illam sufficit pactum implicitum, ut supra in divinatione declaratum est, et juxta ibi dicta explicandum hic est hoc pactum implicitum; nam est eadem omnino ratio, servata proportione. Sicut enim ibi dicebamus, cum aliquis intendit vel conatur quærere cognitionem per signa de se inutilia, vel credit illam posse consequi per talia media sine Deo, eo ipso censeri pactum implicitum cum dæmone habere, vel (quod perinde est) illud intendere et procurare; ita in præsentia, eo ipso quod quis applicat medium, de se inutile ad efficiendum aliquem effectum, ut ille effectus fiat, tacite vult effectum ex operatione dæmonis (supponimus enim non expectare illum a Deo miraculose), quia revera non utitur illo medio, ut causa quæ naturaliter possit habere illum effectum, cum sit prorsus inutile, sed ut signo ad ejus præsentiam dæmon operaturus est. Sed hæc ratio, et tota malitia hujus taciti pacti melius intelligitur, explicando species ejus, et signa quibus fieri solet, et virtutes vel inutilitates eorum; quod breviter præstabitur, attingendo solum ea, quæ ad perfectam notitiam hujus superstitionis necessaria videbuntur.

CAPUT XV.

QUÆ SINT SPECIES SEU MODI MAGICÆ SUPERSTITIONIS.

1. *Quando pactum est expressum, parum refert quod effectus per magiam editus, sit mirabilis aut non sit.* — Possunt hæc species distinguui vel ex parte effectuum, qui sunt veluti fines proximi ad quos tendunt opera hujus artis, vel ex parte signorum quæ ad tales effectus efficiendos applicantur. Supponimus autem sermonem esse de distinctione materiali specierum, non de formali in ratione malitiæ; jam enim sæpe diximus hanc non esse necessariam, nec inveniri sufficiens fundamentum illius, sicut de divinatione etiam dictum est. Præterea est notandum hic discrimen inter magiam cum expresso pacto, vel cum implicito; nam, quando pactum est expressum, necessarium non est quod effectus intentus, vel modus externus illius sit aliquo modo mirabilis, vel superans vires humanas; nam, licet sit mere naturalis, vel talis ut posset a famulo fieri, vel ab alio agente ordinario, quacumque ratione aliquis ad illum utatur opera dæmonis, expresse postulando, vel acceptando illam, etiam ad ferendam epistolam modo ordinario, vel ad dirigendum in via, vel aliquid simile, illa est superstitio contraria fidelitati et cultui Deo debitis, et pertinet ad speciem magiæ; quia continet expressam invocationem adjutorii dæmonis, et quia semper talis effectus habet aliquid mirabile ex parte occultæ causæ, saltem in hoc quod a dæmone fit. At vero ad tacitum pactum magiæ, necessarium est ut vel opus in se excedat virtutem naturalium agentium, vel certe in modo quo fit, et maxime ut id, quod applicatur ad illud efficiendum, sit vanum, et inefficax ad obtinendum effectum. Et ideo ad intelligentiam bene hanc tacitam superstitionem, necessarium est species et modos illius declarare.

2. *Species magiæ ex parte effectus ad tria capita reducuntur.* — Igitur ex parte effectus ad tria capita possunt hæc species reduci, scilicet, ad artem effectricem scientiæ seu cognitionis, sanitatum, et maleficiorum. Potest enim a dæmone expectari auxilium vel ad effectus animæ, vel corporis. Effectus igitur animæ comprehendimus sub nomine scientiæ, vel cognitionis, ad has enim potest juvare dæmon; nam ad virtutem non juvat, sed

potius ad malum et ad peccatum, quod hic non consideratur, quia non est proprium artis magicæ, sed ad generale officium dæmonis spectat, quod est homines tentare. Quod si in hoc aliquid speciale operatur in arte magica, sub aliquo ex illis tribus effectibus continetur. Effectus autem corporis possunt esse vel proficui corpori, vel rebus humanis, et hos comprehendimus sub sanitate; vel possunt esse nocivi, qui ad maleficia pertinent; possunt autem his addi quidam effectus, qui videntur a dæmonibus fieri circa cadavera, et animas mortuorum; sed hi vel divinationi tantum deserviunt, et ideo sub necromantia comprehenduntur; vel certe, quatenus conjunctam habent aliquam operationem, ad maleficia illos revocamus.

3. *Assignatur discrimen inter primam speciem magiæ et divinationem.* — Circa primam ergo speciem, primum adverte, esse discrimen inter hanc artem et divinationem: nam hanc ponimus partem magiæ et consequenter a divinatione illam distinguimus in hoc, quod divinatio est de rebus, quæ naturaliter cognosci non possunt; unde earum veritas, fides, et qualiscumque cognitio tota resolvitur in dæmonis testimonium et auctoritatem. At vero in hac arte magiæ non talis quæritur scientia vel cognitio, sed talis, qualis vel per ordinarium studium, vel per infusionem divinam haberi potest, ita ut per eam manifestetur veritas per propria media, vel principia a quibus potest naturaliter, seu necessario deduci, sicut in philosophia, vel alia simili scientia fit. Inquiritur tamen hæc ipsa scientia per artem magicam modo extraordinario et præternaturali; unde si non inquiratur a Deo, necesse est ut a dæmone quærat, et ita hæc ars pertinet ad operationem dæmonis, non ad divinationem. Nam qui hoc modo docetur philosophiam vel mathematicas, opera dæmonis, etiamsi repente evadat philosophus vel mathematicus, non dicetur divinus, vel divinare, quia non futura prædicat, nec occulta pandit, sed demonstratione vel ratiocinatione utitur ad veritates necessarias, et philosophis notas demonstrandas.

4. *An notoria ars ad hanc magiæ speciem pertineat.* — Observandum præterea est ex divo Thom. 2. 2, quæstione 96, articulo primo, quamdam esse ab hominibus inventam artem, quam notoriam vocant (eum autem ita vocetur, auctores non dicunt), quæ per quasdam observantias, et per quædam jejunia, et orationes ad Deum, et figurarum inspectiones

et prolationes ignotorum verborum (ut divus Thomas ibi dicit, in primo argumento, et in corpore) subitam seu extraordinariam scientiæ acquisitionem promittit. Quam esse vanam ac perniciosam divus Thomas supra docet. An vero ad hoc genus superstitionis, quod nunc tractamus, pertineat, non declarat. Imo in fine corporis dicit, in arte notoria non quæri scientiam per magisterium dæmonis loquentis cum homine, ad eum modum quo unus homo docet alium. Et in solut. ad 3, ait, *in arte notoria non intervenire societatem initam cum dæmone*. Addit etiam ibidem divus Thomas artem illam esse inefficacem. Ubi Cajetanus advertit, ideo dici inefficacem, quia finis ejus est consequi scientiam per infusionem; ergo a Deo quærit scientiam, ut in primo etiam argumento divus Thomas objicit, et in solutione non negat, sed dicit quærere illam modo indebito, et in hoc consistere malitiam ejus. Videtur ergo malitia hæc non pertinere ad superstitionem, sed vel ad tentationem Dei, quia ab eo petitur miraculum, seu opus supernaturale, sine causa vel necessitate; vel etiam ad cultum indiscretum et vanum, non tamen falsum, quia revera ibi non colitur alius Deus, sed verus indebito modo. Quia licet aliqua ex observantiis quibus ars illa uti dicitur, non sint superstitiosæ, ut jejunia et orationes, tamen conjunctæ cum aliis vanis observantiis, faciunt totum cultum superstitiosum, non tamen falsum, quia semper intenditur acquisitio scientiæ a vero Deo.

5. *Pars affirmativa vera est. — D. Thom. locus mendosus corrigitur.*—Dicendum nihilominus est, artem notoriam sub hac parte et specie magiæ comprehendere, et pactum implicitum cum dæmone continere. Ita sumitur ex D. Thom., dict. a. 1, in 1 p. corpor.; ait enim artem illam uti ad scientiam obtinendam quibusdam vanis observantiis, non ut causis, sed ut signis supervacuis: *Et per consequens (ait) sunt signa pertinentia ad pacta quedam significationum cum dæmonibus placita, atque federata. Et ideo ars notoria penitus est fugienda Christiano, sicut aliæ artes nugatoriæ, vel noxiæ superstitiones*. Perinde ergo judicat de hac arte, sicut de tota magia vel divinatione quoad superstitionem, et pactum cum dæmone. Cum ergo dicit in fine corporis, per artem notoriam non quæri scientiam a dæmone docente, non intendit excludere omnem modum acquirendi scientiam opera dæmonis, sed solum illum modum addiscendi a dæmone, loquente et docente more humano; non enim

ita inquiritur scientia per artem notoriam, sed alia via breviori et faciliori, sine ullo hominis studio, per solam vanarum observantiarum exhibitionem. Et ideo vehementer suspiror, in solut. ad 2, ubi negative legitur: *Quæ societas cum dæmone inita in proposito locum non habet*, mendum irrepisse, et delendam esse negationem, affirmativeque legendum, *locum habet*. Alias D. Thomas non solvisset argumentum, sed confirmasset. Objecerat enim, in hac arte non esse illam superstitionem, quæ est in divinatione, quia ibi inquiruntur a dæmone futura, quæ ipse cognoscere non potest; hic autem procuratur scientia quam ille optime novit. Respondet autem in divinatione non tantum esse peccatum, quia procuratur a dæmone cognitio veritatum, quas ipse non cognoscit, sed simpliciter propter societatem cum eo initam. Ergo necesse est ut concludat, hanc posteriorem inordinationem etiam habere locum in arte notoria; alias, si hoc etiam concederet non habere locum in hac arte, plane concessisset totum, quod argumentum probare nitentur. Atque ita videtur legisse Cajetanus, cum ex hac solutione notat, ad peccatum mortale sufficere pactum initum cum dæmone, *quod constat (inquit) in observantiis artis notoriæ committi*.

6. Cum ergo idem Cajetanus ait, *per illam artem intendi scientiam per infusionem*, non est intelligendus a Deo, sed a dæmone, vel expresse, si expressum pactum præcessit, vel tacite, et interpretative, ac moraliter, etiamsi expresse non intendatur. Et ratio hujus intentionis est, quia, qui his observantiis utitur, vult obtinere scientiam sine studio et labore; sic autem obtineri non potest, nisi per infusionem; ergo virtualiter intendit illam habere per infusionem; non potest autem fieri illo modo, aut per astra, aut per verba, vel per observantias, quæ adhibentur, ut per se evidens est, neque a Deo procuratur, quia nullis mediis ad hoc proportionatis ars illa utitur, nec Deus promisit infusionem scientiarum per jejunia, vel orationes, nedum per ignota verba, vel inspectiones figurarum. Ergo, velit, nolit, qui sic operatur, convincitur se velle a dæmone habere scientiam infusam, et consequenter se habere societatem cum dæmone, vel saltem dare illi moralem occasionem, ut se interserat, qui illam non omittit. Unde qui sic operatur, virtute attribuit dæmoni virtutem infundendi scientiam, quod solius Dei proprium est. Quamvis autem hæc vera sint de illa arte, si quis tamen, ex ignorantia et

simplici intentione, vellet a Deo ipsam scientiam infusam impetrare, et ad hoc non adhiberet vanas observationes illius artis, sed media ordinaria, quibus religiose uti solemus ad aliquid a Deo impetrandum, ut sunt orationes, jejunia, et alia bona opera, vel corporis afflictiones, non committeret idololatriæ superstitionem, sed tentaret Deum, vel improbe coleret, si id faceret sine speciali instinctu Dei, et sine causa, et non adhibendo industriam, et diligentiam quam ex parte sua posset apponere. Et ratione periculi (si esset aliquo modo prævisum), posset participare malitiam superstitionis, et hoc tantum probat objectio facta.

7. *Omnis ars addiscendi scientiam ope dæmonis ad magiam spectat.*—Ultimo vero addendum hic est, ad hanc speciem magiæ, quam modo tractamus, non pertinere solum propriam artem notoriam, ut a divo Thoma explicatur, sed etiam omnem artem addiscendi scientiam ope dæmonis, quocumque modo intendatur. Ut, si quis, studendo, et faciendo quod in se est ad scientiam acquirendam, simul uteretur vanis observantiis, quibus speraret vel vim memoriæ acquirere, vel facilitatem, et acumen ingenii, vel organa sensuum melius disposita, vel similia, quæ virtute naturali talium observantiarum fieri non possunt (fieri autem aliquo modo possunt virtute dæmonis, ut late exponit Martinus, libro 2, q. 24), sine dubio hoc genus superstitionis committeret. Itemque ille qui vellet a dæmone edoceri, eo modo quo docetur ab homine loquente, sive intendat ut dæmon sibi loquatur ad aures corporis in corpore visibili assumpto, sive solum in imaginatione formando eadem verba, quod etiam facere potest. Quacumque enim ratione ineatur societas cum dæmone, etiamsi nihil petatur expresse vel tacite, quod virtutem ejus naturalem superet, superstitiosum est, et ad hanc partem artis magiæ pertinet. Et multa ex his quæ diximus, sine societate expressa fieri non possunt, ut consideranti facile patebit; erit autem saltem implicita, quando ad effectum intentum obtinendum vanæ observantiæ adhibentur, quæ non possunt esse causæ, et ideo non sunt nisi magica et diabolica signa.

8. *Quæ spectent ad alteram speciem magiæ, quæ sanitatum dicitur.*—Ad alteram speciem, quam sanitatum appellavimus, pertinent ea quæ divus Thomas tractat, 2. 2, quæstione 96, art. 2, ubi recte declarat, sub nomine sanitatum comprehendere omnes immutationes corpo-

rum similes, et maxime illas, quæ ad hominum commodum et utilitatem, seu beneficium fiunt, sive immediate fiant circa ipsa corpora humana, sive circa animalia, sive circa arbores, et similia. Item huc spectant effectus alii, qui per hanc artem hominibus promittuntur, verbi gratia, ut non possint lædi ab hostibus, nec subesse casibus fortuitis, et similes. In hoc autem genere effectuum, ut pactum implicitum intelligatur, præcipue oportet considerare, an effectus ipsi secundum se spectati tales sint, ut per causas naturales vel creatas fieri possint, necne. Aliquando enim sunt naturales, ut sanitas, quæ recuperari potest medicamentis adhibitis; et valetudo, quæ potest conservari naturalibus remediis, et virtutibus herbarum, vel observata qualitate ciborum. Multa etiam fieri possunt per solum motum localem, ut inventio, vel transportatio thesauri, congregatio nubium ut convenienti tempore pluat, et sic fructus sint uberiores, fugatio vel occisio animalium nocentium, et similia. Aliquando vero possunt esse effectus supra virtutem omnium causarum naturalium corporalium, ut maxime est ille, quod homo non sit expositus effectibus, seu casibus contingentibus; quia nulla est causa naturalis quæ hos impedire possit, nec providentia humana, quæ prævenire illos in universum valeat.

9. *Quando effectus sunt supra vires causarum creaturarum, talis ars est diabolica.*—Quando ergo effectus, qui per hanc artem promittitur, supra vires est causarum causarum, certum est, talem artem esse diabolicam, et magicam deceptionem. Probatur, quia media, quæ ad tales effectus adhibentur, non possunt esse causæ ex se habentes virtutem ad illos, quia illa media sunt actiones humanæ, vel applicationes rerum naturalium; effectus autem sunt longe superiores; ergo adhibentur ut signa ad quorum præsentiam aliquis alius operetur; sed ille non est Deus, nec Sanctus Angelus; tum quia Deus nunquam talia signa instituit; tum quia in eis nihil est quod Deum deceat, nec quod pietatem promoveat; est ergo dæmon, a quo non vere, sed per præstigia fit talis effectus, ut postea dicemus. Exempla sunt in illo effectu immunitatis (ut sic dicam) ab omnibus effectibus contingentibus adversis. Quæ enim causa vel dispositio naturalis potest hoc præcavere? Similis est effectus ille præservandi corpus, sen reddendi illud immune a læsionibus hominum; quia hic effectus per se pendet ex libero usu utriusque

hominis, et percutientis, et percussi : circa quem usum nihil possunt per se naturales causæ, et præterea sæpe per accidens pendet ex casuali occursu, vel occasione. Quod si intelligatur immunitas esse ex parte corporis percussi, ut, scilicet, taliter sit affectum, quod, licet vulneretur, vel fortiter pungatur, lædi non possit, etiamsi nulla arma defensiva habeat præter gestationem, verbi gratia, amuleti, vel alterius similis involucris, vel certæ scripturæ, etc., tunc etiam evidens est nec in his rebus, nec in ulla causa naturali posse esse virtutem ad talem immunitatem corpori præstandam. Et ideo in his et similibus, ex natura effectus licet pactum colligere, ut dictum est.

10. *Etiam si res aut verba sint sacra, potest in usu committi superstitio.* — Ubi obiter adnotari potest, quod divus Thomas docet in dicta quæst. 96, art. 4, etiamsi res aut verba sacra sint, posse superstitutionem in eorum usu committi, si aliquid adjungatur quod vanum sit, et inutile ad divinam reverentiam, vel ad divinum auxilium impetrandum; ut quod tali modo aut talibus impertinentibus signis res deferatur, aut verbum scribatur vel proferatur. Quia jam quoad illam partem signum est dæmoniacum, et superstitio ad jungitur sacrilegium. Adde præterea quod, licet, seclusa omni hujusmodi superstitutione, sanctum et religiosum sit reliquias Sanctorum ad collum suspensas deferre, vel Evangelium, verbi gratia, initium Joannis in pectore scriptum portare, et similia, bona fide sperando per modum impetrationis peculiarem Dei protectionem et Sanctorum intercessionem, nihilominus id tanquam omnino certum sperare, non minus quam si esset a Deo promissum, non caret superstitutione, si non falsi cultus, saltem superflui. Et præterea intervenire ibi potest tentatio Dei, si ob eam confidentiam nimiam temere se homo periculis exponat, aut in periculis omittat ordinaria media quibus se tueatur. Quia postulare a Deo miraculosam defensionem aut protectionem, sine causa, vel speciali instinctu, est tentare ipsum; unde oratio, vel alius cultus, qui propter hunc finem illi offertur, superfluus et vanus est, quia revera per talem actionem ipse non honoratur. Et præterea illa nimia confidentia de consequendo illo effectu ab ipso Deo, cum non sit fundata in promissione ejus, vel est vana et pure voluntaria, vel etiam est nimia confidentia sui, et suorum meritorum, et ex hac parte potest continere perniciosam superbiam. De-

nique modus ille quærendi commoda hæc temporalia per usum reliquiarum, vel aliarum rerum sacrarum cum tanto affectu, et credulitate infallibiliter obtinendi illa, non caret periculo quod dæmon se ingerat, et in aliam majorem superstitutionem hominem inducat. Oportet ergo cum debita reverentia et spe in Deum et in Sanctorum patrocinium, quod utique non deerit homini, quando et quomodo illi fuerit expediens, preces dirigere. Et cum proportione idem sentiendum est de usu sacramentalium, ut sunt Agnus Dei, et aqua benedicta. De quibus est ratio peculiaris propter virtutem spiritualem impetrandi, quam habent nomine Ecclesiæ, ex ejus institutione et benedictione, ut in tom. 1 de Sacramentis tractavimus.

11. *De effectibus qui non sunt ex se simpliciter miraculosi.* — In his duplex modus considerandus. — *Alius ex parte medii, alius ex parte temporis.* — *Verba quædam ut media adhibentur.* — Omissis vero supernaturalibus effectibus, sunt alii, qui ex se non sunt simpliciter miraculosi, quia licet superent aliquo modo virtutem humanam, non tamen Angelicam, neque omnem efficaciam causarum creaturarum. In his ergo oportet modum considerare. Hic autem modus duplex esse potest: unus, ex parte rei, seu instrumenti, aut medii quod ad talem effectum applicatur; alius est ex parte temporis, seu celeritatis qua fit effectus. In priori modo est infinita varietas superstitutionum, quas hic ex professo docere aut numerare necessarium non est, nec ad præsentem doctrinam pertinet. Satis ergo est scire hæc media interdum consistere in actionibus transeuntibus, interdum in permanentibus signis, aliquando in utrisque simul. Deinde transeuntia aliquando sunt verba, aliquando vero sunt actiones aliquæ vel manuum, ut benedictiones cum certo modo et figura, vel oris, per aliquam insufflationem aut halitum, vel totius corporis, per aliquos ritus et cæremonias. De verbis generalis regula sumitur ex divo Thoma, d. quæst. 96, art. 4, si aliquid contra fidem vel clare falsum contineant, superstitiosa esse; item si in lingua peregrina, quæ non intelligitur, nec est in usu in communi consuetudine Ecclesiæ: nam est præsumptio ibi latere aliquid falsum vel superstitiosum, maxime quando necessarium putatur ut in tali lingua proferantur. Item, si verba sunt prorsus inutilia, quia non continent preces, nec invocationem, aut laudem Dei, vana signa et dæmoniacæ esse,

convincitur. Et huc spectant incantationes veneficorum, de quibus dicitur Psalm. 57: *Non exaudiet voces incantantium; et venefici incantantis sapienter.* At vero (ut ex divo Thoma colligitur) si verba nullam falsitatem contineant, nec dæmonis claram invocationem, et alioquin sint verba sacra, et apta ad orandum, vel colendum Deum per eorum prolationem, ut est Oratio Dominica, vel Angelica, nomen Jesu, et similia, ex hac parte non poterit judicari superstitio; esse tamen poterit ex intentione, si illud verbum adhibeatur, ut signum infallibile talis effectus. Quia, cum tale signum non sit a Deo institutum, a dæmone datum esse convincitur, qui sub specie honorum verborum vult homines decipere, et simul vult profanare verba sacra, et eis ad magiam uti. Et præterea, quando in verbis ipsis non statim apparet superstitio, aliæ observantiæ, quæ simul adhibentur, et necessariæ reputantur, considerandæ sunt. Videri de his verbis potest del Rio, lib. 1, cap. 4, quæst. 3.

12. *Aliæ actiones, quæ adhiberi solent, communiter sunt superstitiosæ.* — Præter verba, vel etiam sine verbis, adhiberi solent aliquæ actiones per modum signorum aut cæremoniarum. Et in his fere generalis regula est, quicquid sit præter signum crucis, ordinariæ ac generaliter esse superstitiosum, et frequenter continere expressam idololatriam. Quia per hujusmodi ritus solent dæmones affectare divinos honores, ut docet Augustinus, libro 10 de Civit., cap. 9 et 10. Sed hoc magis videtur spectare ad magiam, quæ fit cum expresso pacto. Secluso vero expresso cultu dæmonis, in his actionibus semper invenitur inutilitas in ratione causæ, quia nullam vim naturalem habere possunt ad effectum intentum. Quia solum sunt cæremoniæ quædam, quæ per leves motus manuum, aut aliorum membrorum corporis, fiunt, quæ per se non sunt activæ circa alios, ad quorum commodum ordinariæ fiunt, nec in ipsomet qui movetur, si in eo effectus intendatur, possunt per se causare, nisi hoc vel illud ubi, et per accidens calorem aliquem, si motus sit ad illum sufficiens; sed in præsentem nec solet esse talis, nec ob eam causam fit. Omnis ergo iste ritus adhibetur solum in ratione signi, quia seclusa ratione causæ, nulla alia ratio superest, ut sæpe dictum est. Tale autem signum, cum non sit a Deo traditum, solum ex pacto dæmonis haberi potest, nec ipse moveretur signis ab alio traditis, ut de signis divinationum

diximus cum Eusebio, 5 de Præp., cap. 7. 13. *Quo pacto judicandum sit de rebus permanentibus, quæ adhibentur.* — Præterea eadem fere regula servanda est in rebus permanentibus, quæ pro remedio adhibentur; nam imprimis si in ratione naturalis causæ sunt prorsus impertinentes, quia nullam virtutem naturalem habent, et sufficienter hoc de illis constat, procedit generalis regula, quod adhibentur ut signa dæmoniacæ. Quia non sunt instrumenta Dei qui potest, lutum super oculos imponendo, visum restituere; nihil enim tale promisit Deus se facturum per hujusmodi res inutiles, ad operandam sanitatem applicatas. Est ergo mera superstitio. Si vero res quæ applicatur, talis est, ut possit habere naturalem aliquam virtutem, ut est herba aliqua, oleum, vel quid simile, tunc imprimis consideranda est alia circumstantia supra posita ex parte modi, an, scilicet, effectus tanta celeritate fiat, vel fieri credatur et speretur, ut naturalem vim talium agentium naturalium superet; et tunc in idem redit, nam ad illum modum operandi tale medium est naturaliter improporcionatum; unde est signum, aliunde provenire proportionem et virtutem. Et præterea hac ratione solent circa res tales fieri aliquæ cæremoniæ vanæ ex his quæ in primo, et secundo membro positæ sunt, quasi ad suppleendam virtutem, quæ rei permanenti deest, cum tamen omnes illæ cæremoniæ inutiles sint ad illam conferendam, et ita in eadem superstitutionem revolvitur. Quæ expresse damnatur in cap. *Non licet*, 26, quæst. 5, ubi fit prohibitio ne in collectionibus herbarum, etiam medicinalium, aliquas observationes vel incantationes liceat attendere. Aliquando vero alicui rei permanenti ex materia prorsus inutili ad talem effectum, adduntur alia signa permanentia, ut figuræ, lineæ, et similia, ut per ea virtus suppleatur, vel compleatur, cum tamen ipsæmet figuræ de se inutiliores sint ad tales effectus; et ita in idem vitium reditur, quia tota illa res, characteribus aut numeris depicta, in ratione causæ tam inutilis est sicut antea; ergo solum relinquitur in ratione perniciosi signi. Et ideo Augustinus, l. 2 de Doct. Christ., c. 20 et sequentibus, dicit hæc omnia *ad molimina magicarum artium pertinere.*

14. *Quid sentiendum sit de alio modo, qui in effectibus est ex parte temporis.* — *Advertendum.* — Atque ex his facile constat quid dicendum sit de altera parte supra posita, ratione cujus potest talis effectus superare causas naturales, scilicet, ex modo actionis in fa-